

KONFESIONALNI VJERONAUKE U JAVNOJ ŠKOLI NA PRAGU III. TISUĆLJEĆA

RUDI PALOŠ
Vlaška 36
10000 Zagreb

Primljeno: 17. 6. 2000.
Izvorni znanstveni rad
UDK 268:373]200"

Sažetak

Religijska nastava u određenom je obliku prisutna diljem Europe. Nakon pregleda stanja religijske nastave u nekim europskim državama, autor postavlja pitanje o opravdanosti prisutnosti konfesionalnog školskog vjeronauka u današnjoj i sutrašnjoj javnoj školi. Pluralnost mišljenja i svjetonazora u današnjem svijetu kao i svjetonazorska neutralnost škole dok s jedne strane isključuju bilo kakav oblik državne religije istovremeno ne isključuju mogućnost i opravdanost konfesionalnog školskog vjeronauka. Uvažavajući specifičnost školske odgojno-obrazovne sredine kao i privatnost osobnog (ne)vjerovanja te razmišljanja suvremenih religijskih pedagoga i kateheta, autor ukazuje na mogućnost i opravdanost postojanja kao i na različite oblike konkretnog ostvarivanja katoličkog konfesionalnog školskog vjeronauka u javnoj školi na prijelazu u XXI. stoljeće.

Ključne riječi: školski vjeronauk, konfesionalnost školskog vjeronauka, religijska nastava u Europi

0. UVOD

Prošlo je desetljeće obilježilo ne samo Hrvatsku nego i čitavu Europu padom Berlinskog zida i procesima demokratizacije, a zatim i sve jasnije svijesti o želji i više ili manje izraženoj volji i konkretnim činima ujedinjenja Europe bez obzira na nekadašnju »željeznu zavjesu« koja je dotada naš kontinent vidljivo ili nevidljivo dijelila na dva dijela. Ostavivši po strani ono što se odnosi na politiku i ono što je s njom izravno u vezi, ovdje ćemo pokušati promotriti prisutnost i opravdanost konfesionalnog vjeronauka u hrvatskoj javnoj školi osvrnuvši se na suvremena europska iskustva.

1. RELIGIOZNA NASTAVA I ŠKOLSKI VJERONAUKE U JAVNIM ŠKOLAMA U SUVREMENOJ EUROPI

Obrazovanje i odgoj u javnim školama živa su stvarnost podložna neprekidnom prosuđivanju javnosti te upravo stoga nerijetko

dospijevaju i u prvi plan javne pozornosti. To je i razumljivo jer je riječ o izuzetno važnoj djelatnosti. Povijest školstva u Europi izvanredno je bogata i bremenita, a suvremeno je europsko školstvo nerijetko različito od države do države. Ipak, ta različitost, pogotovo u današnje vrijeme *globalizacije* i težnje za sveeuropskim ujedinjenjem, istovremeno ukazuje i na međusobnu povezanost ali i na sasvim određene specifičnosti. Nakon ponovnog uvođenja religijske nastave u hrvatske škole, o toj se problematici i u nas dosta pisalo, iako je vrlo rijetko bio dan i prikaz suvremene europske stvarnosti.¹ Ovaj

1 Pojedinačna situacija detaljno je prikazana u člancima koji govore o pojedinim zemljama u: M. PRANJIC (ur.), *Religijskopedagoško-katehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1991. Sažeti prikaz tih podataka vidi u: J. STANIĆ, *Pravno i organizacijsko ustrojstvo školskog vjeronauka u zapadnim zemljama*, u: »Kateheza« 14(1992)2, 10-28; 14(1992)3, 23-39. Vidi također: ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*,

kratki prikaz, utemeljen na dostupnim novijim dokumentima i raspravama, ukazuje na složen odgojno-obrazovni mozaik suvremene Europe te na raznolike oblike (ne)prisutnosti (konfesionalnog) školskog vjeronauka u europskim javnim školama. Svaka od prikazanih zemalja zahtijevala bi puno više prostora, štoviše zaseban članak, kako bi se prikazala novija povijest i razvoj odgojno-obrazovne stvarnosti te objasnili razlozi (ne)prisutnosti konfesionalnog školskog vjeronauka. Upućujući zainteresirane čitatelje na više nego obilnu literaturu² o tom predmetu, ovdje donosimo tek sažet pregled što je moguće ažuriranije situacije, imajući istovremeno na umu hrvatsku situaciju o kojoj ovdje neće biti posebno govora podrazumijevajući da je ona našim čitateljima već uglavnom poznata.

Austrija

Konfesionalni vjeronauk je redoviti školski predmet, a mogu ga održavati sve priznate religije. Katolički školski vjeronauk održava se dva sata tjedno u osnovnim i srednjim školama. Crkvena vlast određuje doktrinarni sadržaj, programe, odobrava udžbenike, pripravlja nastavnike i daje im potvrdu o prikladnosti za vršenje školske vjeroučiteljske službe.

Belgija

Godine 1959. donesene su određene odredbe poznate pod nazivom: »Školski ugovor«. Prema njemu su u Belgiji ustanovljena četiri školska sustava: 1. slobodna nastava (katoličke škole); 2) a) službena nastava: francuska zajednica; b) provincije; c) općine. Prema »Školskom ugovoru« katolički školski vjeronauk je obavezan predmet u katoličkim školama, a u ostala tri sustava učenici biraju konfesionalni školski vjeronauk (katolički, protestantski, židovski ili muslimanski) odnosno nekonfesionalni moral. Učenici u javnim školama (prisjetimo se da je oko 60% belgijskih škola privatno) izabiru vjeronauk jedne od priznatih religija ili nastavu etike. U slučaju katoličkog školskog vjeronauka crkvena vlast određuje doktrinarni sadržaj, programe, odobrava udžbenike, pripravlja nastavnike i daje im potvrdu o

prikladnosti za vršenje školske vjeroučiteljske službe.

Bugarska

Zakon o školskom vjeronauku još je uvijek u pripremi. Iako katolici čine 1% stanov-

Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1995. Podaci o školskom vjeronauku ukratko su prikazani i u tekstu koji se pojavio neposredno uoči predaje ovog članka u tisak. Usp.: M. SRAKIĆ, *Kratki pregled stanja Crkava i drugih vjerskih zajednica u zemljama Europske unije*, u: »Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije« 128(2000)6, 402-403.

- 2 E. BLOCKL, *Zur Lage des Religionsunterrichts in Deutschland* (neobjavljeno predavanje s IX. europskog religioznog foruma u Bratislavi, 26-30. 4. 2000. Druga neobjavljena predavanja s tog susreta u daljnjem su tekstu navedena uz naznaku [IX. forum, Bratislava]); R. BRODEUR – G. DE ROUTHIER, *L'enseignement religieux: questions actuelles*, Novalis – Le Cerf – Lumen Vitae, Ottawa – Paris – Bruxelles 1996; D. DALMIERI, *Ir nella scuola statale inglese dopo l'Education Reform Act 1988*, u: »Religione e scuola« 20(1991/1992)1, 59-64; DELEGACIÓN DIOCESANA DE ENSEÑANZA, MADRID, *Proyecto de nuevo real decreto por el que se establecen las enseñanzas opcionales comunes de »cultura, valores y religión« según los diversos niveles de enseñanza* [IX. forum, Bratislava]; *Die Europäischen Schulen*, Büro des Vertreters des Obersten Rates der Europäischen Schulen, Brüssel (bez naznake datuma); S. FERRARI – Iván C. IBÁN, *Diritto e religione in Europa occidentale*, Il Mulino, Bologna 1997; J. LUSKON, *L'état et les perspectives de l'enseignement religieux dans les écoles en République Slovaque* [IX. forum, Bratislava]; Dr. MUCHOVA, *Situation de l'enseignement religieux en République Tcheque* [IX. forum, Bratislava]; M. NOVÁČKA, *L'insegnamento della religione cattolica nella scuola polacca*, u: »Religione e scuola« 21(1992/1993)6, 40-43; F. PAJER (ur.), *L'insegnamento scolastico della religione nella nuova Europa*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1991; F. PAJER, *L'istruzione religiosa nelle scuole pubbliche d'Europa*, u: L. PRENNA (ur.), *Assicurata ma facoltativa. La religione incompiuta nella scuola italiana*, AVE, Roma 1997, str. 17-41; C. ROBA, *Organización de la Enseñanza religiosa escolar en las escuelas europeas*, u: »Teología y catequesis« 13(1994)52, 77-82; P. SCHREINER, *Schulentwicklung und Religion – Beispiele aus Europa*, u: »Zeitschrift für Pädagogik und Theologie« 51(1999)2, 140-148; L. TRUSKAUSKAITE, *Religionsunterricht und Katechese in Litauen* [IX. forum, Bratislava]; S. URBAN, *Ukrainen* [IX. forum, Bratislava]; K. WEGENAST, *Religionsunterricht*, u: E. FAHLBUSCH – J. MILIĆ LOCHMAN – J. MBITI – J. PELIKAN – L. VISCHER, *Evangelisches Kirchenlexikon. Internationale theologische Enzyklopädie*, sv. III: L-R, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1992, stupac 1599-1606; *Bulgarie* [IX. forum, Bratislava].

ništva, ipak se već sada katolički vjeronauk neslužbeno poučava tamo gdje postoji dogovor između svećenika vjeroučitelja i školskog ravnatelja, ali izvan redovite školske satnice.

Češka

U javnim školama postoji konfesionalni školski vjeronauk.

Danska

U javnoj školi je obvezatan predmet nastava većinske, tj. protestantske religije. U školama prvoga stupnja nastava vjeronauka odvija se u skladu s tradicijom nacionalne Crkve, a u višim razredima pružaju se i određene spoznaje o drugim religijama. U školama drugog stupnja od te religijske nastave mogu biti oslobođeni jedino učenici koji ne pripadaju protestantskoj religiji.

Europska škola

U Europskoj uniji postoje tzv. *europske škole* koje su ustanovljene prije svega za zaposlenike Europske zajednice. Takve škole postoje u sljedećim mjestima (mjesto, godina osnutka): Luksemburg, 1953, Bruxelles I (Belgija), 1958; Mol/Geel (Belgija), 1960; Varese (Italija), 1960; Karlsruhe (Njemačka), 1962; Bergen (Nizozemska), 1963; Bruxelles II (Belgija), 1974; München (Njemačka), 1977; Culham (Vel. Britanija), 1978. U pet razreda osnovne škole i u prva tri razreda srednje škole učenici među obaveznim predmetima imaju dva sata konfesionalnog (katoličkog, protestantskog, pravoslavnog, židovskog, muslimanskog) vjeronauka ili nekonzfesionalni predmet etiku, dok od četvrtog do sedmog razreda više srednje škole taj isti predmet, koji je uvijek obavezan, imaju jedan sat tjedno.

Francuska

Prema francuskom zakonu iz 1905. godine »laički karakter nastave protivi se uključivanju religije u popis predmeta obuhvaćenih školskim programom«. U javnim školama nema vjeronauka niti religiozne nastave u okviru redovite satnice. To je ujedno i jedina država u Europskoj uniji u kojoj ne postoji nikakav oblik religiozne nastave u državnim školama. Međutim, u pokrajinama s poseb-

nim statusom, Alzasu i Loraini, konfesionalni vjeronauk – katolički, protestantski, židovski – redoviti je školski predmet. U francuskoj osnovnoj školi ostavlja se u tjednu jedan slobodan dan kako bi roditelji, ako to žele, mogli omogućiti svojoj djeci vjeronauk izvan škole. U srednjoj školi postoje *školski kapelani* (katolik, protestant ili židov), koje, na prijedlog crkvenog autoriteta, imenuje odgovorna osoba u javnoj školi kada to zahtijeva određeni broj roditelja. Kapelana ne financira država, ali može koristiti materijalna sredstva koja su vlasništvo škole. Takav kapelan ujedno je i vjeroučitelj: naime, oni učenici koji žele, mogu pohađati neobavezni vjeronauk izvan redovite školske nastave.

Grčka

Pravoslavna crkva je prisutna u javnoj školi s vlastitim konfesionalnim programom uz potporu države. U skladu sa zakonom iz 1988., i profesori koji nisu pripadnici državne religije, tj. pravoslavne vjere, mogu biti članovi nastavničkog vijeća u javnim školama. U svakoj školi mora postojati barem jedan učitelj pravoslavac kojemu je, među ostalim, dužnost voditi učenike na religiozne obrede. U osnovnoj školi naučava se religija u skladu s načelima pravoslavne vjere.

Irska

U osnovnoj i srednjoj školi postoji konfesionalni vjeronauk koji je dio redovite školske satnice. Crkvena vlast određuje doktrinarni sadržaj, programe, odobrava udžbenike, priprema nastavnike i daje im potvrdu o prikladnosti za vršenje školske vjeroučiteljske službe. Općinske škole moraju predvidjeti mjesto za kapelana koji će u školi obavljati religiozne obrede.

Italija

Nastavnici koji imaju punomoć Crkve predaju u školi konfesionalni katolički vjeronauk koji financira država. Službeni naziv predmeta je *Nastava katoličke religije*. U skladu s konkordatom iz 1984. godine, temelj ovog predmeta nije više konfesionalnost države, nego kulturalna važnost talijanske religiozne tradicije. Pohađanje je fakultativno,

tj. moguće je tražiti izuzeće. Učenici koji nisu odabrali katolički vjeronauk ne moraju pohađati nijedan drugi predmet i za to su vrijeme slobodni, ali ako žele, mogu ostati u učionici zajedno s vjeroučenicima. Isto je tako moguće i da se na katolički vjeronauk upišu i da ga redovito pohađaju učenici koji nisu pripadnici katoličke vjere.

Litva

Učenici izabiru između konfesionalnog vjeronauka (9 mogućnosti) i etike.

Nizozemska

Prema zakonu iz 1985. godine, sve škole imaju obvezatni nekonfesionalni predmet uvođenja u »viđenje života«. Kršćansko viđenje ima posebno mjesto, s obzirom na količinu i kvalitetu pristupa. U slobodnim državnim školama unutar nastavnog plana održava se vjeronauk kojim upravljaju i financiraju ga Crkve.

Norveška

Na temelju novog školskog programa, odobrenog 1997. godine, ukinut je alternativni predmet sveopće nastave religije i vrednota, a dosadašnji konfesionalni vjeronauk evangelikaluteranske državne Crkve zamijenjen je obaveznim nekonfesionalnim predmetom »Kršćanstvo, druge religije i moralni odgoj«.

Njemačka

Pitanje vjeronauka regulirano je osnovnim ustavnim zakonom iz 1948. godine (*Grundgesetz*, čl. 7,2-3 te čl. 4,1-2) prema kojemu su konfesionalni katolički i evangelički vjeronauk obvezatni školski predmet u osnovnim i srednjim školama i predaje se u suglasnosti s temeljnim načelima religioznih zajednica (čl. 7,3). Nijedan učitelj ne može biti prisiljen predavati vjeronauk. Roditelji ili staratelji odlučuju o traženju izuzeća od pohađanja vjeronauka. Prema zakonu o religioznom odgoju djece iz 1921., kod učenika se razlikuje: a) pasivna religiozna zrelost s navršenom 12. godinom života nakon čega učenik ne može biti protiv svoje volje odjavljen s vjeronauka niti prisiljen da ga pohađa; b) aktivna religiozna zrelost s navršenih

14 godina života, odnosno – u pokrajinama Bavorskoj, Rheinland-Pfalz, Saarland – s navršenih 18 godina, kada učenik sam odlučuje o pohađanju ili odjavljivanju s vjeronauka. Uz konfesionalni vjeronauk postoji zamjenski predmet koji se u raznim pokrajinama zove različito: etika, vrednote, norme, filozofija. U pokrajini Brandenburg uveden je obavezni nekonfesionalni predmet *učenje o životu, etici i religiji (Lebenskunde, Ethik, Religion)*. Njegovo su uvođenje a pogotovo obvezatnost uzrokovali brojne diskusije pa čak i sudske procese, npr. zbog pitanja ustavnosti takve odluke. O tome postoji vrlo bogata bibliografija, prije svega na njemačkom jeziku.³

Poljska

Na temelju *Instrukcije* ministra za nacionalni odgoj od 3. rujna 1989. u sve javne poljske školske ustanove u preškolskom odgoju te u osnovnoj i srednjoj školi uveden je fakultativni predmet *konfesionalni vjeronauk*. Odmah se javlja 12 različitih vjeroispovijesti koje su zainteresirane za takav vjeronauk, a da bi se on mogao obavljati, potrebno je barem osam učenika u razredu, dok se za druge učenike organizira alternativni predmet *etika*. Crkvena vlast određuje doktrinarni sadržaj, programe, odobrava udžbenike, pripravlja nastavnike i daje im potvrdu o podobnosti za vršenje školske vjeroučiteljske službe.

Portugal

Slično kao i u Španjolskoj, u Portugalu postoji školski konfesionalni vjeronauk. Mo-

3 Usp. npr.: W. SIMON, »*Lebensgestaltung – Ethik – Religion*«. Ein Modellversuch und einige offene Fragen, u: »Katechetische Blätter« 120(1995)1, 29-40; D. FAUTH, *Katholische Religionslehre in bildungsrechtlicher Sicht*, u: »Religionspädagogische Beiträge« 19(1996)37, 137-168; A. BIESINGER – J. HÄNDLE (ur.), *Gott – mehr als Ethik. Der Streit um LER und Religionsunterricht*, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1997; U. NOTHELLE-WILDFEUER, *Schule ohne Religionsunterricht – Gesellschaft ohne Gott? Zur sozioethischen Relevanz der Debatte um LER*, u: »Stimmen der Zeit« 122(1997)11, 747-758; M. TIEDTKE – A. WERNET, *Säkularisierte Prophetie. Das Fach »Lebensgestaltung – Ethik – Religionskunde« (LER) in der verwissenschaftlichten Schule*, u: »Zeitschrift für Pädagogik« 44(1998)5, 737-752.

gućnost uvođenja vjeronauka u školu ovisi o broju učenika koji se jave za taj konfesionalni vjeronauk.

Rumunjska

Pravoslavna crkva je prisutna u javnoj školi s vlastitim konfesionalnim programom uz potporu države.

Slovačka

Konfesionalni vjeronauk je izborni predmet u prvim razredima škole prvoga stupnja i u dva završna razreda škole drugoga stupnja. U višim razredima osnovne škole kao i u prva dva razreda škole drugoga stupnja učenik obavezno izabire između dva predmeta: konfesionalnog vjeronauka i etike.

Španjolska

Katolički školski vjeronauk je predmet kao i svi drugi i održava se dva sata tjedno u osnovnoj i srednjoj školi. Katolički školski vjeronauk je temeljni školski predmet, a postoji i mogućnost oslobođanja od pohađanja tog predmeta. Profesore, programe i knjige odabire crkvena hijerarhija. Konfesionalni vjeronauk održava se u svim školama sve do kraja srednjoškolskog obrazovanja za sve konfesije koje su sa španjolskom državom potpisale odgovarajući ugovor. Učenici koji ne pohađaju vjeronauk istovremeno se mogu baviti drugim aktivnostima, ali se iz tih aktivnosti ne ocjenjuju. Prema najnovijem kraljevskom dekretu predlaže se uvođenje alternativnog nekonfesionalnog predmeta za učenike koji ne pohađaju konfesionalni vjeronauk.

Švedska

Polazište je *multifaith society*, tj. društvo u kojemu postoji mnoštvo religija pa je u skladu s time nekonfesionalna religiozna nastava općenitog sadržaja obavezna za sve učenike. Program religiozne nastave služi se religijskom fenomenologijom i srodnim znanostima.

Švicarska

U toj zemlji religiozna nastava odražava složenu političku stvarnost. Tako je situacija različita u pojedinim kantonima i polu-

kantonima, a u Švicarskoj ih ima 26. Kantoni Bern, Freiburg, Grigioni, San Gallo i Zürich imaju dvostruki školski sustav, javni i privatni. U nekim kantonima postoji redovita interkonfesionalna biblijska nastava (Jura, Bern, Neuchâtel, Vaud), a u drugima interkonfesionalni školski vjeronauk (Neuchâtel, jedna ili dvije godine u školama drugog stupnja). U nekim kantonima nema školskog vjeronauka, npr. u Ženevi, dok je u nekima za školski vjeronauk djelomično odgovorna država, a djelomično Crkva. U kantonu Fribourg vjeronauk se održava dva sata tjedno u školama prvoga stupnja. Jedan sat je riječ o ekumenskoj biblijskoj nastavi koju drži učitelj, a drugi sat je konfesionalnog obilježja, drži ga vjeroučitelj koji ima crkveni mandat i nerijetko se taj sat održava u crkvenom prostoru, iako se i on računa kao školski predmet i financira ga kantonalna uprava. U školama drugoga stupnja školski se vjeronauk održava jedan sat tjedno, a drži ga vjeroučitelj koji ima crkveni mandat. Gotovo ista situacija je i u kantonu Valais.

Ukrajina

U školi nema službenog poučavanja vjeronauka, a etika je obavezan predmet. Neslužbeno se katolički vjeronauk poučava tamo gdje postoji dogovor između svećenika vjeroučitelja i školskog ravnatelja.

Velika Britanija

Godine 1944. stupio je na snagu zakon o religioznom obrazovanju, tzv. *Religious instruction act*, u skladu s kojim je redovita i obavezna religijska nastava bila zapravo biblijska nastava, a ponajviše se sastojala od biblijskih čitanja uz određena tumačenja i (moralne) komentare. Godine 1975. objavljen je novi program za Birmingham u kojem se promovira *fenomenološki pristup religiji*, a godine 1988. stupa na snagu novi zakon o religijskoj nastavi, tzv. *Education Reform Act*, koji je zapravo oblik inkulturacije novodospeljenika, prije svega iz zemalja Commonwealtha.⁴ Razne vrste škola – općedržavne,

4 Usp. U. HEMEL, *Ohrabrenje za život i prenošenje ciljeva religiozne kompetencije školskog vjeronauka danas*, u: »Kateheza« 22(2000)2, 134-141.

lokalne itd. – imaju različito uređen status. Osim toga, drugačija je situacija u Engleskoj i Walesu, drugačija u Škotskoj, a opet drugačija u Sjevernoj Irskoj. Polazište za religioznu nastavu je, poput Švedske, *multifaith society*, tj. društvo u kojemu postoji mnoštvo religija. Prema navedenom zakonu iz 1988. (točka 8.3), religiozna nastava (naslov: *Religious education* dakle *religiozni odgoj*) »mora odražavati činjenicu da su religiozne tradicije u Velikoj Britaniji većim dijelom kršćanske, dok će istovremeno voditi računa o načelima i obredima glavnih religija prisutnih u zemlji«. Međutim, to je u praksi nerijetko zanemareno među ostalim i stoga što vjeroučitelji ne znaju kako to konkretno ostvariti. Religiozni odgoj je dio obaveznog nacionalnog školskog kurikulumu i kao takav podliježe državnom zakonodavstvu. Njegovi specifični ciljevi trebaju biti određeni u dogovoru sa školom i pridonijeti općem razvoju učenika. Religiozni odgoj pripada među predmete koji su obavezni za sve učenike, a to su uz engleski jezik još i matematika, prirodne znanosti, strani jezik, tehnički odgoj, povijest, zemljopis, likovna i glazbena umjetnost te fizički odgoj. Religiozna nastava obuhvaća općeniti sadržaj, obuhvaća 10% školskog vremena i obavezna je za sve učenike od 5 do 16 godina. Roditelji pod određenim uvjetima mogu, ako to žele, zatražiti da njihova djeca ne pohađaju religioznu nastavu. Konkretni sadržaji nisu određeni nacionalnim programom, nego ih prema posebnom dogovoru (Agreed Syllabus) određuje lokalna komisija u kojoj su uz predstavnike lokalne odgojno-obrazovne uprave i nastavnici, zatim predstavnici *Engleske anglikanske crkve* koji imaju posebnu ulogu te predstavnici drugih kršćanskih vjeroispovijesti i ostalih religija prisutnih u pojedinoj grofoviji. Svaki dan održava se u školi nekonzfesionalni religiozni obred. Promicatelj religiozne nastave je posebna ustanova, *Kršćanski odgojni pokret* (Christian education movement), koja izdaje i odgovarajuće odgojno-obrazovne materijale kao i dva časopisa: »Religious Education Today« i »British Journal of Religious Education«.

2. KONFESIONALNOST ŠKOLSKOG VJERONAUKA

Prethodni pregled novije situacije pokazuje nam šaroliku prisutnost religijske nastave u javnim školama u Europi. Ovdje ćemo se posebno osvrnuti na zemlje u kojima još i danas postoji konfesionalni školski vjeronauk promotrivši njegov ustroj i utemeljenje.

Suvremena škola ističe svoju laičnost i demokratičnost, a njezin je školski program kurikularno obilježen. Prihvaćajući ta njezina obilježja, konfesionalni školski vjeronauk nalazi svoje utemeljenje u kulturalnom obilježju i značenju religiozne činjenice. U zemljama zapadne demokracije, u kojima nije bilo nasilnog isključivanja školskog vjeronauka iz škole, taj je predmet u prvih sedamdesetak godina XX. stoljeća bio prisutan bez većih kontestacija, među ostalim i kao čimbenik integracije učenika u društvo i čimbenik procesa socijalizacije pojedinca. Posljednja dva desetljeća ta se uloga školskog vjeronauka sve više dovodila u pitanje tako da se njegova daljnja prisutnost u javnoj školi drugačije tumači, npr. kao prilog tumačenju suvremene kulture i kao odgojno humanizirajuće služenje. Takav oblik školskog vjeronauka nema prvenstvenu zadaću religiozne inicijacije, prozelitizma ili apologetike kao što je to bio slučaj s prethodnim modelima, među kojima je bio i onaj katehetski, pa je svakako prihvatljiviji današnjem školstvu i današnjim učenicima.

Katolički školski vjeronauk danas je jasno odvojen od župne kateheze. Španjolski biskupi još 1979. to ističu podsjećajući⁵ kako je takvo razlikovanje potrebno zbog naravi same škole, a ujedno zadovoljava pravo učenikove osobe kao i pravo roditelja na vjerski odgoj djece. Katolički školski vjeronauk prilika je za učenika da u svoje ljudsko obrazovanje integrira i religioznu dimenziju te se kao takav očituje kao *dijakonija*, tj. specifi-

5 Usp. COMISIÓN EPISCOPAL DE ENSEÑANZA, *Orientaciones pastorales sobre la Enseñanza Religiosa Escolar. Su legitimidad, carácter propio y contenido*, Junio 1979. Ponovo objavljeno u: »Religión y escuela« (1999)131-132, str. 21-49.

čan oblik crkvenog služenja.⁶ Konfesionalni »školski katolički vjeronauk«, ističu dalje španjolski biskupi u svom dokumentu, »želi, polazeći od poznavanja katoličke vjere, promicati interdisciplinarni dijalog između Evanđelja i kulture u kojoj dozrijeva učenik tijekom procesa kritičke asimilacije« (br. 65).

Konfesionalni katolički vjeronauk u suvremenoj školi nerijetko dakle sebi postavlja za cilj »dijalog između vjere i kulture«. Pojedine se religiozne značajke promatraju kao elementi kulture prisutni u socijalnom okružju: slike, predmeti, djela, običaji. Vjeronauk nastoji otkriti značenje kulturalnih stvarnosti prisutnih u pojedincima i u društvu i značajnih za vjerovanje i vjerski život. Isto se tako traži značenje religioznih znakova nastojeći pronaći njihove izvore u kršćanskoj objavi.

Promijenjena kulturološka i religiozna situacija, privatiziranje brojnih područja čovjekova postojanja, pluralizam viđenja života, rascjepkanost srca i zajednice izazov su koji Crkva priznaje te i na njega želi odgovoriti svojim služenjem tj. konfesionalnim školskim vjeronaukom, omogućujući tako međusobni odnos današnjeg čovjeka i Isusa Krista.⁷ Školski vjeronauk pridonosi učenicima traženju odgovora na pitanja o smislu života, duhovnosti i kulturi i nastoji mu pomoći da na ta pitanja nađe konkretan i zadovoljavajući odgovor. Takva su npr. pitanja o patnji ili o vlastitoj budućnosti ili pak rubna pitanja o katoličkoj vjeri. Pluralnost gledanja na život potiče katolički školski vjeronauk da vodi k poznavanju Isusa Krista i prihvaćanju vrednota Evanđelja kao izvora života te tako pridonosi raspoloživosti i sposobnosti za dijalog te toleranciju u društvenom suživotu potičući autentično humaniziranje vjeroučenika. U tu svrhu, katolički školski vjeronauk pomaže učenicima da otkriju sveukupno bogatstvo kršćanske poruke kao izvora života te da o njoj kritički razmišljaju. Kod učenika želi razviti *komunikacijsku sposobnost* s obzirom na kršćansku vjeru te religije i viđenja života, pomažući vjeroučeniku da raste u humanosti i izgrađuje vlastiti identitet odnosno da se usmjeri prema osobnoj i odgovornoj odluci s obzirom na vjeru i život. Upoznavanje s biblijskim iskustvom

Boga, s Bogom Starog i Novog zavjeta, pokazat će vjeroučenicima Boga koji se zauzima za potlačene, strance, siromašne, za zajedništvo u kojem je istovremeno na snazi i ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu.⁸ Upoznavanje s Isusovim životom i djelovanjem i s njegovim uskrsnućem pokazuje učenicima kako u životu ne smije prevladati pravo jačega i kako zlo nije jednakovrijedno kao i dobro. Čovjek kao Božje stvorenje zauzima se i za okoliš imajući na umu da je i to plod stvaralačke Božje ruke. To je ujedno i dio odgovorne etike, plod kršćanske vjere koja nije protivna razumu. Istina, ta pitanja i ti odgovori nisu isključivo pravo kršćanskog svjetonazora i s njima se učenik može suočiti i u drugim predmetima, ali ona su upravo u konfesionalnom katoličkom vjeronauku sržna pitanja na koja se odgovara pozivajući istovremeno vjeroučenika da se slobodno s njima suoči, a preda nj se stavljaju i odgovori koje na ta pitanja daju druge vjeroispovijesti i svjetonazori.

Suvremeni konfesionalni školski vjeronauk pozvan je dakle biti i posrednikom u interreligioznom dijalogu. Tako se i najnoviji talijanski prijedlog katoličkog školskog vjeronauka⁹ za novu talijansku školu kreće se u tom smjeru, imajući posebice na umu: a) kršćanstvo u interkulturalnom i interreligioznom kontestu (seljenje naroda, susreti različitih kultura i religija), b) pojavu i širenje magije, praznovjerja, alternativnih religioznih pokreta i novih oblika religioznosti; c) glavne kršćanske vjeroispovijesti i ekumen-

6 Usp. E. ALBERICH, *Crkvena kateheza*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1999, str. 217-229.

7 Usp. J. GEVAERT (ur.), *La materia »Religione romano cattolica« nelle scuole delle Fiandre*, u: »Insegnare religione« 10(1997)5, 23-31.

8 Usp. N. METTE – B. WEBER, *Warum Religion-sunterricht in der Schule? Oder: Warum Religion-sunterricht unersetzlich ist*, u: »Katechetische Blätter« 122(1997)1, 49-53.

9 Usp. *Sperimentazione nazionale biennale sui programmi di religione cattolica nella prospettiva dell'autonomia scolastica e di nuovi programmi di religione cattolica*, u: »Quaderni della Segreteria generale CEI« 2(1998)23, 9-173; CEI – Settore Insegnamento Religione Cattolica, *Strumento per il secondo anno di sperimentazione. Anno scolastico 1999-2000*, u: »Quaderni della Segreteria generale CEI« 3(1999)24, 3-232.

ski dijalog¹⁰. U tu se svrhu želi promicati odgoj za susret s različitim kulturama i religijama, »čitanje« čovjekovih duboko religioznih zahtjeva i pitanja te ekumensko suočavanje s drugim kršćanskim vjeroispovijestima. U interreligioznom dijalogu »Crkva nastoji razotkriti 'klice Riječi', 'zrake istine koja prosvjetljuje sve ljude', klice i zrake koje su u osobama i u vjerskim predajama čovječanstva. Dijalog se zasniva na ufanju i ljubavi i donijet će plodove u Duhu. Druge religije Crkvi su pozitivan izazov: potiču je naime da otkriva i prepoznaje znakove Kristove nazočnosti i djelovanje Duha, kao i da dublje istraži svoju narav i posvjedoči cjelovitost objave, kojoj je čuvarica na dobro svijetu. Odatle proizlazi duh kojim bi u sklopu misije trebao biti dosljedno povezan sa svojim predajama i vjerskim uvjerenjima te spreman razumjeti – bez prijetvornosti i zatvaranja, u istini, poniznosti, poštenju – predaje i uvjerenja drugoga, znajući da dijalog može obogatiti svakoga. Ne smije biti nikakvih odreknuća ni irenizma, već mora postojati uzajamno svjedočenje u smjeru zajedničkog napretka na putu traženja i religioznog iskustva, a istodobno nadvladavanja predrasuda, nesnošljivosti i nesporazuma. Dijalog teži unutrašnjem očišćenju i obraćenju, koje će biti duhovno plodno ako se izvodi u poučljivosti Duhu«.¹¹

Osim toga, nije suvišno podsjetiti kako konfesionalni vjeronauk nije pozvan prije svega ukazivati na razlike ili učiti isključivosti. Konfesionalnost, u svakom slučaju kada je riječ o katoličkom vjeronauku, istovremeno uključuje i svjedočenje, ispovijedanje, a to neizostavno znači spremnost prihvaćanja drugoga onakvim kakav jest.¹² Napokon, svaki nekongfesionalni školski vjeronauk dovodi u pitanje neutralnost suvremene države s obzirom na religiju: država je danas akongfesionalna, vjerski neutralna, a to istovremeno znači ne samo da posebno ne promiče nijednu religiju ili svjetonazor nego i da ona osobno nema nikakav pa prema tome ni akongfesionalni svjetonazor. Odatle nerijetko proizlazi i pitanje koje sebi postavljaju svi oni koji proučavaju pitanje religijskog odgoja u školi u bilo kojem pogledu. Odgovori su kod nekih laicistički a kod drugih borbe-

no ateistički, dakle ideološki negativno usmjereni, dok treći ističu neutralnost države pa prema tome i škole zagovarajući potrebu i mogućnost davanja informacija koje će proširiti obzorja bez davanja izravnog odgovora ili usmjeravanja. Međutim, i ovdje se postavlja pitanje tko može i treba odlučivati o tome što će biti sadržaj takve pouke kao i pitanje koliko je objektivno prikazivanje određenog učenja koje u isto vrijeme ne podsjeća i na važnost konkretnog svjedočenja koje je povijesno utemeljeno i stvarno prisutno i u sadašnjosti. U didaktičkom pogledu, interreligiozni dijalog na katoličkom školskom vjeronauku promiče se ne samo izlaganjem stajališta različitih religioznih iskustava, nego produbljenjem suočavanja i ukazivanjem na vrednote prisutne u pojedinoj religiji. U tome smislu promiče se dijalog života, djelovanja i suradnje, religioznih iskustava i teološkog razmišljanja.

U zemljama u kojima postoji konfesionalni školski vjeronauk alternativni je predmet vjeronaučne pouke plod međusobnog dogovora školskih vlasti i predstavnika vjerskih zajednica u toj zemlji. Nastavno osoblje koje predaje taj predmet, za razliku od konfesionalnog vjeronauka, pod isključivom je kompetencijom školskih vlasti. U nekim zemljama taj predmet proučava povijesne, kulturalne i antropološke vidove koji su zajednički raznih vjeroispovijestima u toj zemlji; u drugim zemljama riječ je o općenitom proučavanju Biblije, dok je opet u trećima riječ o proučavanju filozofskih i etičkih temelja religije općenito ili je pak riječ o tome da je religijska nastava na određen način integrirana u osobno i društveno obrazova-

10 Usp. G. MORANTE, *L'IRC in contesto interreligioso. Quale dialogo e come? Riflessione in margine a una sperimentazione didattica*, u: »Orientamenti pedagogici« 46(1999)5, 910-922.

11 IVAN PAVAO II., *Redemptoris missio. Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske naredbe*, Dokumenti 96, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991, br. 56.

12 Usp.: T. IVANČIĆ, *Svjedočki vjeronauk*, u: »Kateheza 20(1998)4, 307-316; ISTI, *Crkveno-svjedočko zvanje i poslanje vjeroučitelja u suvremenoj hrvatskoj školi*, u: »Kateheza« 21(1999)4, 312-318; E. NORDHOFEN, *Plädoyer für einen konfessionellen Religionsunterricht*, u: »Katechetische Blätter« 123(1998)1, 37-43.

nje. Izvankonfesionalni religiozni odgoj naziva se različito, npr. »vrijednosti i norme«, »nereligiozni moral«, »uvod u smisao života«, »društvo, kultura i religija«, »religiozna kultura«.

3. POGLED U BUDUĆNOST

U mjeri u kojoj će društvo prepoznati socijalnu funkciju religije, pred društvom će se opravdati i prisutnost školskog vjeronauka u općem školskom kurikulumu¹³.

Europa je kontinent koji ima dugu i nerijetko vrlo složenu povijest. Oči stanovnika država koje nisu članice Europske unije danas su osobito pozorno uprte u postojećih petnaest članica Europske unije u nadi da će taj broj vrlo brzo porasti obuhvativši što je prije moguće upravo i njihovu zemlju. Svi dosadašnji koraci i konkretna nastojanja pokazuju da sadašnja i buduća Europska unija vodi računa o posebnoj povijesti pojedine zemlje i naroda poštujući njihovu posebnost i pozivajući ih da se na određen način prilagode zahtjevima Unije, ali ta prilagodba nikako ne znači prisilu nad savjestima pojedinih sadašnjih i budućih članica. Naime, kada je riječ o školskom vjeronauku, on nije ponuda koju se mora obavezno prihvatiti, nego je, upravo stoga što želi osposobiti za odgovoran, samostalan i zreo pristup te sposobnost odlučivanja, ujedno i slobodno osposobljavanje za dijalog¹⁴ s onima koji misle drugačije. Konfesionalni se vjeronauk tako uključuje u opće obrazovanje i postaje njegov sastavni i upotpunjujući dio, također i stoga što se očituje kao osposobljavanje za kompetentno suočavanje i susret s drugima i drugačijima,¹⁵ kao osposobljavanje vjeroučenika za razumijevanje sveopće životne perspektive te posebno konkretno određene životne perspektive drugoga. S obzirom na religiju, to znači da se ne govori i ne promatra neka religija kao mogućnost nego kao stvarna religiozna pripadnost koja uistinu postoji u stvarnom svijetu, štoviše u vjeroučeničkom životnom okolišu. Taj se proces odvija u bogatstvu ozračja i perspektiva svjetske Crkve i upoznavanja s njezinim ispovijedanjem vjere.

Školski je vjeronauk pozvan pokazati svoju odgojnu valjanost tako da nastoji biti odgovor za stvarne odgojne potrebe, a to se, već prema obliku koji je izabran, iskazuje tako što taj predmet nastoji¹⁶: a) prenositi vjerovanje i vrednote; b) stvarati određenu socijalnu povezanost; c) omogućiti socijalizaciju novih članova. Konfesionalni školski vjeronauk svakako ima svoju budućnost i u školi XXI. stoljeća¹⁷, ne toliko zbog toga što omogućuje bolje upoznavanje kulture u kojoj učenici žive, nego zbog svoje *odgojne i obrazovne vrijednosti* koja mu je svojstvena, a upravo se ta vrijednost može prenositi jedino ukoliko je taj vjeronauk ujedno i *konfesionalan*. Konfesionalnost je ujedno i u skladu s pravom roditelja na religioznu slobodu i odgovarajući odgoj njihove djece. Pluralnost suvremenog društva dolazi do izražaja i u slobodnom opredjeljenju roditelja i učenika za konfesionalni vjeronauk koji u školi XXI. stoljeća nije prisutan zato da bi se *naglašavale* razlike, nego zato što se postojeće razlike *priznaju i poštuju*. Kao što je već istaknuto, u konkretnom slučaju katoličkog školskog vjeronauka njegova *konfesionalnost* nikako ne isključuje, nego naprotiv zahtijeva dijalošku otvorenost i spremnost za upoznavanje i poštivanje drugih. U tome smi-

13 Usp. R. ARTACHO, *¿Qué religión se enseñará en la escuela del siglo XXI?*, u: »Religión y escuela« (2000)136, 17-20+25-27.

14 Jedan od zadataka konfesionalnog školskog vjeronauka u skoroj budućnosti upravo je isticanje važnosti dijaloške dimenzije i osposobljavanje za dijalog. Usp. H.-G. ZIEBERTZ, *Multikulturelle Gesellschaft und Religiöse Bildung. Kulturpolitische und religionspädagogische Überlegungen*, u: »Religionspädagogische Beiträge« 22(1999)41, 143-162.

15 Usp. H. P. SILLER, *Konfessionalität und Perspektivenübernahme. Der Beitrag des katholischen Religionsunterrichts zur Allgemeinbildung*, u: »Religionspädagogische Beiträge« 18(1995)36, 3-15. Vidi također: DIE DEUTSCHEN BISCHÖFE, *Die bildende Kraft des Religionsunterrichts. Zur Konfessionalität des katholischen Religionsunterrichts*, Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Bonn 1996.

16 Usp. J. M. MARGENAT PERALTA, *Pensar la crisis de la enseñanza de la religión*, u: »Religión y escuela« (1996)107, 13.

17 Usp. T. GARCIA REGIDOR, *De la »catequesis escolar« a la »enseñanza religiosa escolar«*, u: »Sinite« 40(1999)122, 417-438.

slu suvremeni religijski pedagozi ističu kako konfesionalni školski vjeronauk nastoji omogućiti učenicima da budu u stanju odgovoriti na pitanja o vjeri shvaćajući ih i produbljujući na egzistencijalnom planu.¹⁸ To je nastojanje sasvim u skladu s demokratskom ulogom i zadaćom suvremene škole,¹⁹ jer upravo konfesionalni školski vjeronauk, zahvaljujući među ostalim i činjenici da je slobodno izabran predmet, pomaže vjeroučenicima ne samo da »znaju« nego i da »znaju činiti« te se tako svjesno i aktivno suprotstave intoleranciji i fundamentalizmu bilo kojeg podrijetla i vrste, kao i eventualnim negativnim tumačenjima uzrokovanim krivim poimanjem onih koji npr. uopće ne vjeruju i koji bi bili u napasti da svoju laičnost, možda i nesvjesno, zamijene antiklerikalnim laicizmom ili pak, što je nama u našem konkretnom zemljopisnom okružju povijesno bliže i nažalost mnogo jasnije, borbenim ateizmom. Katolički školski vjeronauk pozvan je promicati i ostale općeljudske i kršćanske vrednote, koje su ujedno i oznake suvremenog demokratskog društva, kao što je npr. jednakost sviju ljudi bez obzira na rasu ili podrijetlo, nasuprot npr. rasizmu i ksenofobiji. Školski je vjeronauk isto tako i prenošenje specifičnog *spomena*, omogućavanje vjeroučenicima da upoznaju danas postojeći konkretni svijet, a u njemu su ne samo kultura, estetika ili etika nego i sasvim konkretna religiozna pripadnost činjenica, prepuštajući vjeroučenicima da zauzmu svoj osobni stav te odluče hoće li ili neće biti nastavljači i oživotvoritelji toga konkretnog konfesionalnog spomena u sadašnjosti i budućnosti.

I u budućnosti će konfesionalnost vjeronauka biti potrebna kako bi obrazložila podrijetlo vjeroučenika, njegov identitet i pripadnost, koji su i konfesionalni.²⁰ U svrhu promicanja obostrane suradnje, solidarnosti i odgovornog prihvaćanja duhovnih i kulturalnih razlika ostalih suučenika i sugrađana, katolički školski vjeronauk pomoći će vjeroučenicima da upoznaju i druge religije, posebice one koje su prisutne u njihovoj domovini ili bližjoj okolini. Vjeronauk će osim toga, dok ostaje vjeran svojoj transcendentnosti, pomoći vjeroučenicima da uoče nedostatak i ograničenost svakog ekonomsko-

-političkog modela koji se predstavlja kao konačan. U skladu sa suvremenim zahtjevima koji ističu važnost *cjelovitog* odgoja, vjeronauk nalazi svoje opravdanje i stoga što promiče i potiče *duhovno obrazovanje* vjeroučenika.

Školski je vjeronauk osim toga pozvan pomagati učenicima da u sebi razviju kompetentnost odluke, što se ostvaruje tako da se učenika prvo uvede u pitanje o Bogu i o smislu života, zatim ga se upozna sa stvarnošću raznovrsnih religija da bi ga se tako osposobilo i za osobno suočavanje s njima.²¹

4. ZAKLJUČAK

Očito je da školska religiozna nastava danas u Europi pruža vrlo raznoliku i nerijetko sasvim proturječnu sliku. Tako postoje zemlje u kojima u okviru školskog kurikula nema religiozne nastave, zatim zemlje u kojima postoji predmet općenite religiozne nastave te zemlje u kojima postoji jedan ili više konfesionalnih vjeronauka uz koje se paralelno održava nastava nekonesionalnog predmeta etike ili su pak učenici obuhvaćeni alternativnim neobaveznim aktivnostima odnosno slobodni. Za razliku od nekadašnje izrazito crkveno obojene kateheze u školi suvremena religijska nastava sve je više uklopljena u redoviti školski kurikulum i nastoji se prilagoditi općeprihvaćenim odgojno-obrazovnim ciljevima suvremene škole poštujući slobodu savjesti učenika i roditelja. Suvremena globalizacija kao i težnja za ujedinjenjem Europe, koja se konkretno

18 Usp. A. FOSSION – R. MOULIN – J. PITON – J. TILQUIN, *Guide méthodologique pour l'enseignement religieux au cycle secondaire*, Éd. Lumen vitae, Bruxelles 1990.

19 Usp. L. CROMMELINCK, *L'éducation aux valeurs démocratiques: Justification de l'existence d'un enseignement religieux dans le cadre scolaire?*, u: »Lumen Vitae« 53(1998)2, 221-232.

20 Usp. R. ROMIO, *L'IRC nell'educazione del ventesimo secolo. L'IRC a confronto con il rapporto all'UNESCO della Commissione Internazionale sull'Educazione*, u: »Insegnare religione« 11(1998)4, 11-18.

21 Usp. R. GÖLLNER, *Wohin erzieht der Religionsunterricht?*, u: »Lebendige Katechese« 19(1997)2, 92-96.

izražava kao nastojanje za pristup Europskoj uniji, nisu prepreka nego poticaj za poštivanje konfesionalnog školskog vjeronauka. Oslobođena ideologizacije i obaveznog konfesionalnog izjašnjavanja, javna neutralna škola u građanskoj državi ne ukida kon-

fesionalnu raznolikost nego, dok sama ostaje neutralna, poštuje konkretnu konfesionalnu pripadnost odnosno zainteresiranost i omogućuje prisutnost konfesionalnog školskog vjeronauka u okviru redovitog školskog kurikulumu.